

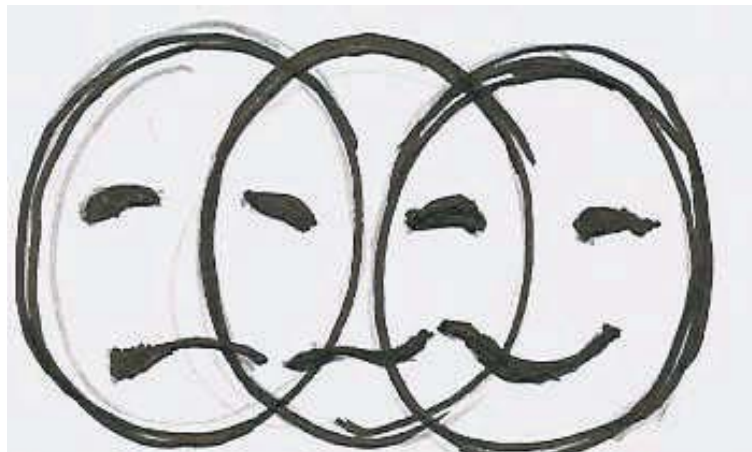
“At blive en anden”

– 6 billeder på personlig-
og professionel udvikling

*En personlig, filosofisk udforskende og praktisk orienteret artikel om selvet
& anerkendelse*

Thorkild Olsen
ATTRACTOR A/S

”Jeg blev berørt”

Indledning

Mit forhold til *Teksten* er vist mest af alt endt med et lidt banalt had-kærligheds-forhold. Ikke at jeg ville undvære vores mange snakke. Men det er som om, at den godt ved, at jeg ikke kan for-

midle mine budskaber om selvet i en slags ‘ren form’ uden, at *Teksten* ved sin blotte tilstedeværelse formår, i sine skiftende luner og alliancer med læserne, at hive og vride i selv samme budskaber. Det efterlader mig med en irriterende mangel på kontrol og oftest med *Teksten* i sit bedste lune.

Ja undskyld, Kære Læser, denne indadvendte indledning. Det har stået på længe, vores forhold, *Tekstens* og mit, et forhold præget af dialog og nysgerrighed og til tider af gensidig drilleri. Så tillad os en vis indforståethed.

Bestræbelsen er, med denne artikel, at bringe en række erfaringer til torvs. Erfaringer som med lidt god vilje kan samles under den hat, som her benævnes personlig- og professionel udvikling – i mangel på bedre. Metaforen herfor er **“at blive en anden”**. Grundstenen er ideer og refleksioner vedrørende selvet. Artiklen er tænkt som inspiration til dit liv eller virke – og skrevet med inspiration fra mit eget.

Når F. Scott Fitzgerald karakteriserer Gatsby, fra *Den Store Gatsby*, sådan her; “... hvis personlighed er en ubrudt række af vellykkede handlinger, ..” indeholder det en usagt og samtidig gennemgribende forbindelse mellem handlinger og personlighed. Hvordan kan vi begribe denne forbindelse. Sådan også med *Teksten*. Hvordan skal den begribes? Som en ubrudt række af (vellykkede) handlinger? Er *Teksten* blot summen af anslag på min pc'er? *Teksten* vunder sig allerede. Den insisterer på at være mere. Den insisterer på at være et relationelt fænomen – vel og mærket relationer, der ikke blot angår mig, men også læse-

ren og de enkelte sætningers indbyrdes forhold og de enkelte ords relation til historiske og sociale kontekster. Herved foregribes den spændstighed, som denne artikel må udvise: Den må både lade mysteriet råde og samtidig forsøge at udrede selvet som én, der f.eks. slår taster på en pc'er. Altså først og fremmest gør noget. At denne gøren bestemmer selvet. Men at denne bestemmelse først bliver til identitet i mødet med andre.

Hvorom alting er, så er der som minimum en grad af selvfrestilling, når man vælger at skrive. Der følger identitet med ud – i og imellem sætningerne – når *Jeg* skriver. Svimmelheden danser kinddans med *Teksten* med spørgsmålet om, hvorvidt det er fremstillinger om personlig- og professionel udvikling disse sider er båret af. Eller snarere fremstillinger om mig selv? Hvilket sætter ‘videnskabelighedsværdien’ eller ‘sandhedsværdien’ af en hvilken som helst tekst i et nyt relief. Sandheden flyttes fra noget givet eller bestemt til en dynamisk relation mellem det skrevne, den der skriver og læserne. En pointe der kan ‘strammes’ ved, at du som læser allerede her kan overveje “hvordan” (fra hvilken position), du vil læse *Teksten*.

Det er ikke muligt i det lys at forfølge sandheden som et alment sagsforhold, således ej hel-

ler i nærværende artikel. Det må derfor være mig forundt – ikke mindst fordi denne artikel hverken har filosofiske eller videnskabssteoretiske ambitioner – at lade udgangspunktet være pragmatisk, lade det tage afsæt i om det er nyttigt, om ideerne kan bruges af dig som læser i forsøget på at etablere et godt liv i en ramme af mening og af episoder, der er mættet af betydning.

Weekendavisen præsenterede for et par år siden (7. – 15. april 2004), Frank Furedi's bog "Therapy Culture". Med den sigende undertitel "Cultivating vulnerability in an uncertain age". Vores samfund er i terapi, står der. Hvilket bl.a. lykkes ved at etablere ideer om selvet som skrøbeligt og sart, og samtidig gøre denne sarthed til en tap- per tingest at vise frem. Når først svageligheden er blevet et alment accepteret fænomen, møder den enkelte mange opmuntringer til at tilslutte sig de traumatiseredes stadig voksende skare.

I mit arbejde med systemiske og narrative praksisser risikerer jeg for så vidt at medvirke til at facilitere ideer, der gør terapeutiseringen eller inderliggørelsen mulig i dagens Danmark. Sigtet er et andet. Et ganske andet! Denne artikel forsøger aktivt at forholde sig til, og netop kommentere, disse dilemmaer. Du vil som læser, kunne erfare dette i flere facetter

af det skrevne. Her vil jeg indledningsvis blot pege på 4 aspekter:

1. Artiklen introducerer en reflektiv praksis,
2. som betyder, at individet ikke er "dømt til frihed", og som betyder
3. at personlig/professionel udvikling ikke anses som godt i sig selv og samtidig,
4. at forvandling anses som givet for alle.

Der er noget med *Teksten*. Den lokker mig til at skrive sætninger, som selv for mig forekommer overraskende og relationerne mellem disse sætninger danner billeder og betydninger, jeg ikke ved den enkelte sætning skriven havde forudset. Se nu bare denne indledning. Fuldt af antydninger og spidsfindigheder, jeg så skal forsøge at rede i land, efterhånden som artiklen skrider frem. Allerede et par sider henne, har den sat mig på hårdt arbejde. Og så var det i udgangspunktet noget helt andet, jeg ville med denne indledning.

Jeg ville fortælle, hvordan artiklen er bygget op omkring 6 billeder. 6 metaforer for selvet, som har betydning for, hvordan man kan anskue personlig og professionel udvikling. Jeg ville også fortælle, hvordan det gøres – hvordan man kan udvikle en praksis omkring personlig- og profes-

nel udvikling – med afsæt i disse billeder. Baseret på konkrete erfaringer. Ideen var lidt ubeskedent at lade *Teksten* besmittes af den begejstring, som jeg og mange af de involverede har oplevet ved at springe ud i disse projekter. Det var det jeg ville. 6 billeder. En form for anti svimmelhedskur.

Der er forskellige briller at tage på, hvormed du kan læse disse betragtninger: Modebrillen for udviklingskonsulenter og coaches vil være på sin plads at tage på, hvis du jævnligt møder mennesker med spørgsmål på læben a'la: "Er jeg det rigtige sted?". "Hvad ønsker jeg af mit arbejde og af mit liv?". Og ikke mindst: "Hvordan kan jeg tale om det på en måde, der bringer mig videre?".

Hvis du er leder, og har lyst til at læse med den brille på, kan det for så vidt ske med i hvert fald to vinkler. Den ene vinkel kunne være med fokus på dine medarbejdere i en slags coach optik. Den anden vinkel kunne være med fokus på dig selv i og med, at flere af de cases artiklen præsenterer netop handler om ledere.

Terapeut-brillen forekommer at være et oplagt valg. Personlig udvikling. Ideer om selvet. Her er noget at mødes om og diskutere. En oplagt brille og måske en kritisk brille, da netop terapien slæber rundt på en hel sæk fuld af ideer om, hvad selvet er og ikke

er. Så tager du denne brille på, må jeg bede om lidt overbærenhed og måske især en god portion lydhørhed i forhold til, at udvikling som begreb ikke vil fremstå entydigt i dette skriv.

Den store brille at læse med tager afsæt i spørgsmålet; "hvordan kan jeg begribe mig selv?". Netop fordi ideer om, hvordan man udvikler sig personligt eller professionelt altid vil stå i relation til ideer om selvet og identitet. Når du giver din gode ven, som bøvl er rundt i sit vanskelige liv, gode råd, så sker det i et abstrakt forhold til dine ideer om, hvad mennesket er for en størrelse.

Teksten har i mødet med et par læsere bedt mig om at viderebringe et par service-meddelelser, et par guidelines for den videre læsning:

- selvom artiklen har et personligt afsæt, så finder artiklen en mere almen berettigelse i og med, at de præsenterede ideer, perspektiver og metoder løbende 'oversættes' til et anvendelsesorienteret sprog
- artiklen fremstår dog i nogle passager krævende for læseren (især hvis man ikke tidligere har stiftet bekendtskab med narrative, socialkonstruktivistiske eller post-strukturalistiske ideer)
- artiklen indeholder samtidig

Den store brille at læse med tager afsæt i spørgsmålet; "hvordan kan jeg begribe mig selv?". Netop fordi ideer om, hvordan man udvikler sig personligt eller professionelt altid vil stå i relation til ideer om selvet og identitet.

en række praktiske eksempler og har et pragmatisk sigte, hvorved den kan læses uden andre forudsætninger end nysgerrighed

- jeg har valgt at bruge ordet 'udvikling', selvom det vil fremgå, at begrebet ikke fremstår eller anvendes entydigt (jævnfør mere almindelige udviklingsdiskurser). Overvejelserne har været mange – bl.a. om i stedet at bruge ordet forvandling, men forvandling knytter i højere grad an til skiftende vilkår i livet, hvor udvikling knytter an til et andet af artiklens omdrejningspunkter, nemlig begrebet *agency*
- selvet præsenteres via 6 metaforer – disse 6 billeder formår hver på sin måde at sætte fokus på bestemte aspekter af selvet, sådan som selvet anskues i denne tekst. Metaforerne er således hverken over- eller under-ordnede hinanden, de er til dels overlappende eller snarere gensidigt afhængige af hinanden.

Filosofiens lange, snørklede gange risikerer at formørke den videre læsning, da *Teksten* nu har inviteret til at starte med spørgsmål i retning af; "hvad er Jeg'et" og "hvad er Jeg'ets forhold til selvet". Det er uundgåeligt for mig, med de ambitioner jeg deler med *Teksten*, at sige ja til invitationen, om end jeg må reformulere

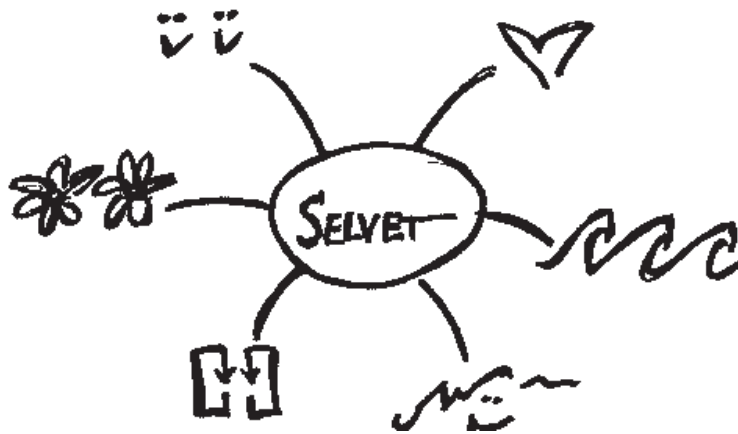
spørgsmålet til: "Hvem taler om *Selvet* og hvordan?". De svar dette spørgsmål har udløst for mig, i samarbejde med efterhånden ret mange kursister, venner og kolleger, er overraskende, vidtrækkende og erfaringsmættede.

God fornøjelse.

PS: "At blive en anden" er en metafor, en leg med ord og en invitation. En invitation til at tænke om selvet på andre måder end, hvad 'kend dig selv'-, 'find dig selv'- eller 'hvem er du virkelig indeni'-ideer lokker os til. Metaforen risikerer imidlertid at snuble i det lille ord 'EN', som kunne læses i den bestemte form, at blive 'EN' bestemt anden. Sigtet med denne artikel er tværtimod at sætte fokus på ordet 'BLIVE', at vi hele tiden så at sige bliver en anden.

Selvet

Der står det så: Selvet. I centrum af en slags mind-map eller måske snarere image-map. *Teksten* ler fornøjet ved udsigten til min læggen arm med stort set alle betydende filosoffer fra Aristoteles over Descartes til vores egen Kierkegaard. Fanget i min egen insisteren på at fundere arbejdet med personlig og professionel udvikling grundigt – teoretisk og filosofisk. Fordi det ikke er ligegyldigt! Fordi det netop har betydning for de mennesker, som træder ind i konsultative, coachende eller le-

delsmæssige rum, hvilket epistemologisk (læren om grundlaget for viden / erkendelsesteori) grundlag, der arbejdes ud fra. Det må vi, som professionelle og som fagpersoner, med andre ord forsøge at gøre os klart. Det er en del af den etiske fordring.

Vores konsultative, ledelsesmæssige og terapeutiske praksisser er hæftet op på vores ideer om selvet. Selvet som en slags centrum for vores beskrivelser af verden. Dette må vi gøre os bevidst, mener jeg. Heri består etikken. Det bringer denne artikel et andet sted end påstande om noget sandt. Det etablerer et fokus om *effekt*. Hvilken effekt har det på mennesker, at mine ideer om selvet har et særligt indhold. Betyder det, at min måde at være coach, leder eller konsulent på er nyttig. Betyder det, at jeg kan arbejde i et

udviklingsperspektiv med øje for forskellige etiske fordringer. Har de mennesker, som jeg arbejder med, glæde af det jeg gør. Kan det sandsynliggøres, at denne glæde kan tilskrives de 6 billeder på selvet? Svar på denne slags spørgsmål vil være at indfri *Tekstens* ønsker til sig selv.

Artiklens præmisser er at anskue selvet som relationelt, skabt i sprog og fortællinger – og som en slags centrum for disse fænomener, erfaringen. Selvet formes i handlinger og handlinger formes af erfaringer. Der indføres hermed et refleksivt element til selvet. En slags selvbevidsthed. *Jeg*, siger den franske filosof Derrida, kunne ikke forstå noget som helst, hvis jeg ikke red på ryggen af alle mulige andre. Det er ikke muligt *ikke* at være en parasit. En parasit er afhængig af sit værtsdyr

Jeg, siger den franske filosof Derrida, kunne ikke forstå noget som helst, hvis jeg ikke red på ryggen af alle mulige andre. Vi er alle parasitter, hvorved uafhængighed i idé og tanke bliver en illusion.

– man kan ikke etablere sig selv som en oprindelig idé, en frisk fra fad parasit. Det er ikke muligt at forlade værtsdyret. Man kan ikke skifte dyret ud fordi den lugter. Vi er alle parasitter, hvorved uafhængighed i idé og tanke bliver en illusion.

Således er også sommerfuglens frihed en illusion. Enhver form for brud, et brud med fortiden, eller med en bestemt tænke måde er et forsøg på at etablere et enten-eller. Altså introducere noget der er bedre end noget andet. Sommerfuglen er altid beboer på og omkring jordens strukturer, og dertil må den forholde sig. Og den bebor disse strukturer endnu mere, hvis den ikke gør sig dette klart. Hermed er forhåbningen (illusionen) om, at nu har vi forladt noget, allerfarligst, da man så ikke længere tænker, at det er nødvendigt at forholde sig til det. Denne indsigt er ikke mindre aktuel, når vi som nu går ombord i nogle radikale tanker omkring personlig og professionel udvikling.

Man kunne med en vis ret spørge, om det ikke er et lidt trist billede, at tænke sig selv som en lille parasit på et værtsdyr. Men mulighederne ligger i, at vi med billedet bliver særligt interesserede i at undersøge dyret, da vi hænger på den. Som sommerfugle bliver vi særligt interesserede i at undersøge *jorden* i form af kultur og

sprog, hvorfra vores vilkår udgår. Implikationerne af dette i relation til arbejdet med personlig og professionel udvikling, vil jeg vende tilbage til. Det står imidlertid allerede klart, at gradbøjningen af den almindelige brug af ordet udvikling allerede er godt i gang. Ligeledes er der nu sat skub i den reflektive praksis.

Derrida minder os om, at ideer om selvet, der kunne kaldes de gængse, indeholder en potentiel voldelighed i sig, da disse gængse beskrivelser af selvet har brug for nogle skarpe skel og stærke ideer om, hvad der er det rigtige. Denne måde at tænke mennesket på (at realisere sig selv) truer i sidste ende menneskets eksistens. Selvet som en parasit vil i høj grad kunne undgå dette, da det kalder på en form for ydmyghed.

At være en parasit er altså ikke at være optaget af forandringer som sådan, men i stedet forstå hvilke muligheder, hvilken magt der eksisterer i det nuværende. Altså fokus på hvilke handlinger der er mulige i de etablerede strukturer. Med lån fra den narrative terapi tales om *agency*, som i relation til metaforen handler om, at sommerfuglen ikke stiller spørgsmålstegn ved sine vinger eller til jorden, men i stedet gør sig ideer om, hvor den ønsker at flyve hen og med henblik på hvad.

At være en parasit er altså ikke at være optaget af forandringer som sådan, men i stedet forstå hvilke muligheder, hvilken magt der eksisterer i det nuværende. Altså fokus på hvilke handlinger der er mulige i de etablerede strukturer.

Jeg mangler at præsentere en helt central og afgørende præmis for denne artikel. Egentlig skulle det ske indirekte i forbindelse med overvejelser omkring selvet som intentionelt. Men en række skænderier med *Teksten* har afstedkommet, at jeg må introducere begrebet *anerkendelse* allerede her. Sandt at sige burde der, nærmest som en skyggetekst, stå anerkendelse hver gang jeg anvender ordet selvet. Disse begreber er i denne artikels optik uadskillelige.

Nærværende brug af begrebet anerkendelse fortjener faktisk en grundig introduktion – og heri består mit dilemma og heraf opstod de nævnte skænderier. Det vil kræve en artikel i sig selv og give begrebet anerkendelse ben at gå på. Der er først og fremmest tale om de ben, som Hegel for snart 200 år siden satte på jorden. Disse ben er langt fra ukomplicerede at gå rundt på og adskiller sig på en række områder fra nogle af de anvendelser ordet anerkendelse har i dagens Danmark. Læs H.C. Wind's velskrevne bog "*Anerkendelse*" (1998), hvis du vil undersøge nærmere, hvad der menes med dette.

Anerkendelse forudsætter selvet, selvet bliver til i og med anerkendelsen. Men det er ikke den brug af ordet anerkendelse, som jeg hørte om på en uddannelses-

institution, hvor de have oprettet en roseklub. Det er ikke ros, det er ikke blot smiger eller end-sige kærlighed. Det kan det være, men er ikke afgørende. Anerkendelsestanken er den tanke, der i ét "ophæver" enkeltindividets isolerede væren, og gør det til et selv. Ud af anerkendelsen vokser vores identitet, hvilket ikke sker i en kontekst af vurdering (ros) men i en kontekst af eksistens (at blive set).

Hegel's anerkendelsesfilosofi starter med at 'se'. At se den anden. At se den anden som et fuldgyldigt og ligeværdigt medlem af gruppen eller samfundet. Og her til tilføjes noget kvalitativt, og kvaliteten af denne tilføjelse er anerkendelse. Således beskrevet af H.C. Wind s. 87: "*Opdagelsen af, at anerkendelsen indeholder et (moderne) begreb om personlig identitet følges op af en indsigt i, at det jeg, der anerkendes, er noget særligt: det er et mig med en uforvekslelig personlig identitet. Et Mig bliver et Jeg ved at blive set, og ikke kun set, men anerkendt af den anden. .. personen anerkendes som den bestemte særlige person og som den fra andre forskellige.*"

Da det ikke er ligegyldigt, hvem der anerkender, altså hvem man bliver anerkendt af, indfoldes ikke blot en gensidighed i anerkendelsen. Det bliver således også forbundet med konfliktuelt stof.

Anerkendelse forudsætter selvet, selvet bliver til i og med anerkendelsen. Ud af anerkendelsen vokser vores identitet, hvilket ikke sker i en kontekst af vurdering (ros) men i en kontekst af eksistens (at blive set).

Hegel havde særligt øje for anerkendelsens dynamiske karakter. Som jeg oplever det, bliver anerkendelsens filosofiske grundlag overset i de fleste 'udviklings'-praksisser som anvendes i dag. Det er ikke blot en skam. Det indeholder, med Derrida's ord, en risiko for voldelighed i sig, i det sekund begrebets gensidige, relationelle og konstitutionelle aspekter overses.

Axel Honneth, den tyske sociolog, der har læst og fortolket Hegel så fuglene synger, har hevet Ralph Ellison's gamle roman *'Usynlig Mand'* frem af glemslen for at illustre disse ting. Bogens hovedperson starter med at udtale: "Jeg er en usynlig mand". Men tilføjer så lidt senere; "... ganske simpelt fordi folk nægter at se mig.". Den usynlige mand er, viser det sig senere, en sort mand i et hvidt USA. Så man kan faktisk godt se ham, det er muligt med sine øjne at konstatere, at der går en sort mand. Så anerkendelsen er ikke, som Honneth udleder af bogen, et neurologisk eller kognitivt forhold. Det er ikke fordi, at der noget galt med folks øjne. Anerkendelsen er et socialt og relationelt sagsforhold. Et forhold hvor den se'en, hvorved man ser den sorte mand, tilføjes et kvalitativt element, sådan at den sorte mand også tillægges identitet som menneske.

Selvom 'den usynlige mand' gør sig betragtninger, ofte ganske humoristisk, over de fordele der kan være ved at gå ubemærket rundt, så er bogens hjerteskerende pointe med den sorte mands stemme: "Man kommer tit til at tvivle på, om man i virkeligheden eksisterer." Sådan er det også for mange ledere og medarbejdere på danske arbejdspladser. Jeg har mødt flere af dem som kursister eller i forbindelse med supervision og coaching. Med oplevelsen af usynlighed dukker tvivlen op. Mindreværdet. Og lysten til at skubbe igen af bare bitterhed, som den sorte mand også råber ud i verden: "Man er opfyldt af pinefuld trang til at overbevise sig selv om, at man eksisterer i den virkelige verden, at man er en del af al lyden og angsten, og man langer ud med knyttede hænder, man bander og man sværger, for at de skal erkende én. Men ak, det lykkes kun sjældent."

Honneth's centrale tese, løftet ud af Hegel's filosofi, er, at vi kæmper for vores ære. At kampen for anerkendelse er det organiserende princip for selvet. Det er den knag, vi kan hænge vores identitet på. Fjernes eller forsvinder denne knag, ryger vi på gulvet og lander på gulvet som en sammenkrøllet gammel frakke. Jævnligt rejser denne frakke sig som et spøgelse, råber og sparkes, hvisker og lokker, gør sig underdanig, rå-

Vi kæmper for vores ære. At kampen for anerkendelse er det organiserende princip for selvet. Det er den knag, vi kan hænge vores identitet på.

ber som en balstyrisk gammel bavian, gør hvad som helst for at få sin knag tilbage. For at genvinde æren. I denne kamp overser frakken, at den er et spøgelse, og den vil blot komme længere og længere væk. Kampen for anerkendelse betyder i al sin gru, at man kommer længere væk fra den anerkendelse, som har vakt fighter-viljen.

Det er derfor konflikter kan være vanskelige at opløse. Det er derfor konflikter er uundgåelige. "Konflikter kommer af, at det moderne samfund på en gang socialiserer og individualiserer samfundets borgere. Anerkendelsen er den enhedstanke, der skal forklare, at individuation og socialisation gensidigt betinger hinanden. Anerkendelsen er en teori om, hvordan mennesket både er et samfundsvæsen og et individ. Det faktum, at konflikter også udgår just fra anerkendelsen, viser at konflikten aldrig kan opheve den sociale struktur." Således sammenfattet af H.C. Wind (s. 108).

Relationelle selv

Når Bjørn Eidsvåg på sit smukke album Tålt synger; "*Jeg bliver til mig i mødet med dig*", er det sandsynligvis ikke fordi, han har studeret systemiske eller narrative praksisser eller læst tykke bøger med socialkonstruktionismens påstande om selvet. Der er nok

(her må jeg så gætte mig vej) snarere tale om, at han evner i et enkelt musikalsk univers at indfange en central erfaring, som jeg tror mange deler.

Jeg kender selv til det. Jeg har været vidne til mange har fortalt om det. At de så at sige er blevet en anden i mødet med et andet menneske. Mest radikalt udspillet ved livet med en ny partner. Men også ved jobskifte, hvor man får nye kolleger og ny chef. Ja, og mange andre sammenhænge, hvor man er vidne til sig selv i lyset af nye mennesker, nye mennesker som man taler med, som man deler sit liv med, som man arbejder sammen med osv. Mange, tror jeg, vil kunne genkende billedet af ikke at være den samme gennem livet – i og med mødet med nye mennesker. Men også i den løbende hverdag, hvor selvet udspiller helt forskellige toner eller melodier i familien, i tennisklubben, blandt de gamle venner, på det dyrt betalte managementkursus og ved nabofesten.

"At blive en anden"

Alligevel, trods disse levede erfaringer, hænger ideen om selvet som bestående af en indre, stabil kerne rigtig godt ved. Når denne måde at anskue selvet på, så let har fundet vej ind i dagligdagsproget skyldes det måske, at selvet blandt andet manifesterer sig kropsligt. Vi får ondt eller har sommerfugle i maven, vi spænder i skulderen eller bobler over, vi fornemmer en indre glæde eller en indre uro. Det er som om, der kommer noget derindefra. Og når det kommer derindefra, jamen så har det vel også sit udspring derindefra. Der inde, der inde i kernen.

Måske, måske? Eller snarere – sandsynligvis ikke!! Ihukommende erfaringerne med relationens betydning for vores identitet, så forekommer det mere relevant at have øje for selvet som et relationelt fænomen. Som et forhold ved vores identitet, der formes i mødet med andre og som manifesteres ved det blik andre kaster på os. Vi har hinandens liv i vores hænder. Jeg kan med andre ord ikke manifestere mig selv, hvilket gør ideer om selvrealisering og ideer om at finde sig selv omsonste, da denne finden og denne realisering kun kan foregå ved andres bevidning.

Hidtil har vi set, at der skal være nogle vilkår til stede – først og fremmest anerkendelse – for at

et personligt-professionelt udviklingsprojekt kan blive en succes. Vi har ligeledes set at forskellige antagelser om det at være menneske flækker verden på forskellig vis og, at der præcist i denne flækken åbnes og lukkes for forskellige muligheder for at anskue udvikling.

En leder fik, via en professionel indsats i en stor dansk kommune, prædikatet *“god til personalepleje”*. Derfor blev han headhuntet til en anden stor dansk kommune for; *“sådan én har vi brug for her hos os”*, da medarbejderne i den afdeling, hvor han blev hyret som leder, virkelig hang med hovederne. Lederen gik i gang, men kunne ikke få lov til at gøre, som han tidligere havde gjort. Hans ideer om dialog blev mødt med skepsis; *“der er ikke tid til den slags, det er der først, når du har bragt orden i økonomien og i de administrative procedurer”*, blev der sagt.

Da jeg mødte lederen første gang, i forbindelse med ledelsescoaching, var han nærmest syg af stress. Spørgsmålet, der for mig, kommer til at stå tydeligt i dette forløb er; hvor bliver hans evne som god personaleleder af? Hvordan kan det være, at det pludseligt ikke er muligt for ham at vise disse sider? Er han en dygtig personaleleder. Eller er han, når det kommer til stykket, inkompetent?

Vi har hinandens liv i vores hænder. Jeg kan med andre ord ikke manifestere mig selv, hvilket gør ideer om selvrealisering og ideer om at finde sig selv omsonste, da denne finden og denne realisering kun kan foregå ved andres bevidning.

Netop spørgsmål af den kaliber udgår fra ideen om noget indre. Vi bliver givet en (forbandet) evne til at lede efter egenskaber. Til at udtale noget endeligt om et andet menneske. Men sådan er det ikke nødvendigvis. Pointen er, at også vores kompetencer er relationelle. Det professionelle selv er hele tiden i spil og det vel og mærket i et relationelt spil med mange aktører. Vi ER ikke bare noget bestemt på tværs af tid og sted. Vi bliver vedvarende SKABT – eller snarere samskabt – i relationer hvor bindemidlet er sprog.

Vores livshistorier har brug for tilskuere. I bevidningen ligger anerkendelse samt grundlaget for identitet. Bevidning afspejler den narrative vision om mennesket bestående af en række fortællinger. Fortællingen bliver imidlertid først en sådan, når nogle lytter til den. En fortælling kræver tilskuere, således også de fortællinger, vi hver især bringer til torvs i vores bestræbelse på at forme et selv, der kan leve et godt liv. Det er derfor langt fra ligegyldigt, hvordan der lyttes til vores fortællinger. Langt fra. Det er helt afgørende, hvis der skal skabes gode betingelser for, at et menneske kan bevæge sig (agency), at der lyttes både med det anerkendende øre og med det berigende øre. Det er derfor meget effektivt at sætte bevidning i scene, sådan som den nar-

rative metode (med inspiration fra Michael White) gør det.

Folk der sættes i en bevidningsposition vil til at starte med have fordel af en guide, da disse ting ikke er så lette endda. Guiden, der består af 4 trin, er at forstå som en interviewguide. For at sikre, en såkaldt de-centreret praksis, altså sikre af fokuspersonen forbliver i fokus, er det en stor fordel at interviewe vidnerne. Det gør det lettere for alle parter. Guiden kan f.eks. se sådan her ud:

Bevidning/Teamfokus:

Outsider witness responsen er centreret omkring følgende spørgsmål:

Udtrykket:

Hvad har du særligt hæftet dig ved, personen har sagt? (Brug den interviewedes egne ord, udtryk og formuleringer – oversæt IKKE det, den interviewede har sagt til dine egne ord!)

Billedet:

Hvad fortæller det, du har hæftet dig ved, om, hvad der er særlig vigtigt for den interviewede? Får du nogle billeder eller metaforer om personen, der har fortalt?

Resonansen:

Når du særligt hæfter dig ved dette, hvilken resonans har

Pointen er, at også vores kompetencer er relationelle. Vi ER ikke bare noget bestemt på tværs af tid og sted. Vi bliver vedvarende SKABT – eller snarere samskabt – i relationer hvor bindemidlet er sprog.

det, du har hæftet dig ved, i dit eget liv? Hvad er dine egne erfaringer, der relaterer sig til det, du har hæftet dig ved? (Vær konkret og eksemplificerende – ikke generelle udsagn.)

Bevægelsen:

Hvor bringer det dig hen i dit eget liv at gøre dig disse tanker? Hvad bliver vigtigt for dig? Får du lyst til at gøre noget? Får du eventuelt lyst til at tale mere med nogen om dette? Hvem kan dette få betydning for? Hvad var det, den interviewede sagde, der bragte dig, der hen i dit eget liv? Hvad vil du eventuelt takke den interviewede for at have skærpet din opmærksomhed omkring?

I det sydlige Afrika er samfundet påvirket af forestillingen om ubuntu, som betyder kunsten at være menneske, og som forestiller sig menneskets afhængighed af andre mennesker.

Ovenstående guide vil som metode sikkert virke kunstig i dagligdagen ikke iscenesatte verden. Dog er det i dagligdagen, at bevidning for alvor har betydning, så kunsten er at udlede hvilken visdom, der bor i ovenstående metode.

I det sydlige Afrika er samfundet påvirket af forestillingen om *ubuntu*, som betyder kunsten at være menneske, og som forestiller sig menneskets afhængighed af andre mennesker. *“Vi mener, at mennesket bliver menneske gennem andre mennesker, og at vi er*

skabt til at leve i et subtilt netværk af gensidig afhængighed”, har den sydafrikanske ærkebiskop Desmond Tutu sagt om kernen i *ubuntu*. Desmond Tutu forestiller sig, at *ubuntu* kunne blive Afrikas bidrag til verden – et menneske, der betragter sig selv som et led i en ubrudt kæde af menneskelige kundskaber og indsigter, overleveret fra generation til generation, og at det er samfundets opbyggede formue af visdom og erfaring som gør det muligt at være menneske.

Der er noget der tyder på, at folkepsykologien i det sydlige Afrika er gået fri af dominerende vestlig strukturel filosofisk og psykologisk tænkning. Hvad disse afrikanere i højere grad har adgang til er, forestiller jeg mig, at vi producerer vores egen virkelighed og har store muligheder for at forandre og at blive forandret. Og at dette sker i en tæt afhængighed af andre. Med grundtesen at vi først og fremmest er sociale væsener, lader disse betragtninger sig let opsluge af *Teksten*. Det forekommer mig, at Ubuntu rummer bevidningens visdom.

Kontekstuelle selv

Ikke al for lang tid efter en tør administrativ kontorprocedure havde fastslået, at jeg var færdig med min uddannelse, kom jeg i praktik. Og deri var jeg heldig. Konsulent-virksomheden,

som indvilgede i at give mig en chance, var nemlig et dygtigt et af slagsen. Der blev arbejdet med erhvervspsykologi, organisationsudvikling o. lign., hvorved jeg stiftede bekendtskab med Human Resource Management. Det særlige ved stedet var blandt andet, at de yndede at kalde sig *særlige*. Stemningen og sammenholdet var i top, og de ville gerne fremstå som "de skæve". "Vi går i striktrøjer", kunne de finde på at sige, som en kommentar til et liv i en sort jakkeklædt branche.

Firmaet var dansk, en-mands ejet og ikke kæmpestort. Da det havde stor succes og tjente godt med penge, blev det en dag opkøbt af en stor engelsk 'consulting-koncern' som led i den engelske virksomheds ekspansionsønsker i Danmark. Forandringerne vidste sig hurtigt og markant. De første synlige forandringer var, at hele mandskabet skulle flytte til ny adresse og samtidig flytte sammen med personalet fra andre opkøbte konsulenthuse. Ny adresse, ny le-

delse og fusion giver altid anledning til forandringsbøvl. Men det var ikke heri, jeg oplevede de største forandringer. De største forandringer oplevede jeg hos konsulenterne, som jeg var begyndt at lære at kende. Nogle af dem fandt de sorte jakker frem. Det virkede på mig som om, at sammenholdet og den gode og uformelle stemning forsvandt – eller at der skulle kæmpes for den. Det nye regnskabssystem fra England talte timer – konsulenttimer. Det gav anledning til lange og indædte diskussioner om, hvornår man som konsulent kunne debitere timer: Når man solgte, når man udviklede, når man underviste osv. Den interne konkurrence blev med andre ord mere udtalt og langsomt blev den gensidige tillid slidt op.

Uenigheder og beskyldninger om den ene eller den andens hensigter blev tydelige i kraft af de ord, der nu til tider fløj gennem luften. Ikke fra den ene dag til den anden. Hen ad vejen. For til sidst at blive historie, da 'huset' langsomt gik i opløsning og forsvandt.

Hvordan kan konsulenternes ændrede adfærd beskrives og forstås? Er det resultatet af personlige egenskaber hos den enkelte konsulent, der under pres viser hver deres sande ansigt. At sammenholdet og den livlige adfærd blot var tynd fernis over auto-

nome individers karakterer som konkurrenceorienterede og ego-centrerede. Eller er den ændrede adfærd at forstå som resultat af de ændrede vilkår? At disse ændrede vilkår som blev internaliseret hos konsulenterne i kraft af gensidige beskyldninger, netop får os til – ligesom det skete hos konsulenterne dengang – at lede hos den enkelte person efter årsagen. Frem for at lede og søge svar i de ændrede vilkår, i den nye kontekst.

Allerede Hegel havde fat i, at selvet er situeret. Vi kan ikke, er påstanden her, forstå selvet uafhængig af kontekst. Selvet er kontekstuel, da de vilkår og rammer en person er givet, i høj grad former denne persons muligheder for bevidst eller ubevidst at udleve bestemte facetter af selvet frem for andre mulige. En beskrivelse eller en observation af denne person må, med andre ord, have øje for disse vilkår og rammer.

Thora, som jeg har haft en del samtaler med, var i over 5 år marketingchef i en mellemstor virksomhed. Hun gjorde det godt. Startede nærmest fra bar bund i en funktion, der ikke var integreret i virksomhedens strategi for til sidst at være en del af virksomhedens ledelsesgruppe. Vejen frem var først og fremmest at arbejde mange timer. Der var samtidig andre ting at gøre, hvis man ville have succes. Konteksten i denne

virksomhed "inviterede", så at sige, til at gå velklædt og etablere en vis professionel distance til sine kolleger. Et begreb, der også blev benyttet, var personlig branding, hvilket betød at virksomhedens 'high flyers' (for sådan var hun blevet kaldt) var meget opmærksomme på personlig fremtræden, effektivitet, performance og at fremtræde kompetente.

Thora brød sig ikke om det. Eller rettere – Thora mente nu nok, at hun brød sig om det. Hun satte pris på at gøre karriere og fandt tilfredsstillelse i at kunne klare mosten. Det var i det hele taget en stærk historie at høre Thora fortælle, for hun oplevede, at hun gang på gang havde overrasket sig selv og havde fundet talenter og ressourcer hos sig selv, hun ikke før havde troet om sig selv.

Når hun begyndte at mødes med mig i et coaching-forløb, var det fordi hun oplevede en diffus fornemmelse af, at noget ikke var som det skulle være. Måske arbejdede hun lidt for meget? Måske anerkendte hendes chef hende ikke tilstrækkeligt? Eller også kunne der være en begyndende fornemmelse af at kede sig lidt? Samtalerne, som de skred frem, blev for mig et overbevisende eksempel på 'det kontekstuelle selv'.

En række af de sider, der hos Thora, kom til at fylde meget, som

Allerede Hegel havde fat i, at selvet er situeret. Selvet er kontekstuel, da de vilkår og rammer en person er givet, i høj grad former denne persons muligheder for bevidst eller ubevidst at udleve bestemte facetter af selvet frem for andre mulige.

en slags "svar" på konteksten og som hendes "svar" på lysten til at gøre karriere, brød hun sig i sidste ende ikke om. Ikke som noget åbenlyst og givet for hende. Nærmere som resultat af refleksioner over hendes handlinger og effekten af disse i lyset af de værdier, hun har med sig i sit liv. Den diffuse fornemmelse af ubehag, af ikke-velvære blev efterhånden mere tydelig for hende. Bevidnet, indirekte, af et par af hendes nære venner. Én var begyndt at tage afstand til hende. En anden var begyndt at kommentere hende meget, kommentere hendes tøj, hendes travlhed osv. – og ofte i en let kynisk, sarkastisk tone. Den arbejdsmæssige kontekst havde, erfarede hun på denne vis, også betydning for hendes 'private' identitet. Hvad der på arbejdet blev oplevet som effektivitet og performance, havde tillige effekt på Thora's identitet i andre kontekster, hvor det blev oplevet som noget lidt koldt og kontant. *"Jeg er nok blevet mere vrissen"*, sagde hun på et tidspunkt. *"Jeg griner vist mindre. Jeg griner faktisk for lidt."*

Da jeg i sin tid var ansat som personaleudviklingschef hos Danish Crown og til tider blev for entusiastisk, for 'langhåret' eller for 'vild' i forhold til mine egne ideer om virksomhedens udvikling (inden for HR-området) mødte jeg jævnligt følgende udsagn: *"Du*

skal jo huske på, at vi arbejder med fersk kød." Den kunne jeg så (næsten bogstaveligt) tygge på, og bagefter prøve at trække mig tilbage med æren i behold. Hvad jeg overså dengang var, at udsagnet – i sin egen forsimplede og lidt konservative logik – i et enkelt forståeligt sprog greb en række dominerende diskurser i den store fødevarer koncern. Diskurser der afspejlede virksomhedens værdier og de vilkår, som virksomheden med succes agerer under. Der er fokus på produktivitet, effektivitet, detaljer, tidsstudier, kvalitet og alt sammen inden for en afsætningslogik. Der skal tjenes penge, og det ved at have øje på ikke bare hver krone, men også have øje på den sidste øre. Mine dialogiske og udviklingsmæssige ideer skulle, hvis de skulle blive til virkelighed, med andre ord tilpasses disse dominerende diskurser.

Diskurser flækker verden således, at nogle handlinger og tiltag er velkomne mens andre tiltag vil være vanskelige eller umulige. På samme vis former de dominerende diskurser vores selv. Vi er et resultat af den kultur, vi lever i. De sproglige former, som iværksættes via dominerende diskurser, har indflydelse på vores handlinger og bevidsthedstilstande og dermed på vores identitet. Calvin O. Schrag taler om selvet som et 'economy of discourse'. Hvorvidt denne køb, salg, forbrug, handels-

Diskurser flækker verden således, at nogle handlinger og tiltag er velkomne mens andre tiltag vil være vanskelige eller umulige. På samme vis former de dominerende diskurser vores selv.

metafor er nyttig i beskrivelsen af selvet, har jeg vanskeligt ved at vurdere, men den peger på det væsentlige forhold, at selvet bliver til i og med 'udveksling' med sproget. Senere skal vi se på sprogets skabende kraft i forhold til vores selv-beretninger, de fortællinger vi bringer ud i verden om os selv. Her er sagen den, at hver enkelt persons sprog også er et resultat af en række dominerende diskurser. Det vil med andre ord sige, at kulturen, samfundets normer og nogle vil sige markedets kræfter har direkte implikationer på vores selv.

Professor Niels Åkerstrøm Andersen fra Handelshøjskolen i København har via flere elegante analyser vist, at en række diskurser har meget markant betydning for de sociale praksisser, der udvikles indenfor den offentlige sektor i Danmark. På samme vis har den britiske sociolog Frank Furedi lavet en omfattende analyse af 'terapi-kulturen' og dens opfattelse af selvet. Måske Frank Furedi har ladet sig inspirere af Kenneth Gergen, der med et social-konstruktionistisk sigte, bl.a. har beskrevet hvordan psykiatrien benytter sig af såkaldt "*mangelsprog*". Et sprog der ikke blot skaber flere syge, men samtidig skaber behov for øget professionel assistance. Gergen peger på, hvordan det teknologiserede og 'anonyme' ekspertsprog fjerner

mennesket fra de levede erfaringer, skaber mangel- og diagnose-diskurser og dermed etablerer behov for professionel ekspertise på flere og flere livsområder.

Intentionelle selv

Han sjosker rundt. Gennem hele filmen er vi vidne til et ansigt tømt for drømme, tømt for vitalitet. En dag slukker han mobiltelefonen, tager sin taxi og kører ud til vandet. Ikke fordi han har råd til at holde fri. Nej fordi han ikke kunne klare mere, som han siger. Det er som om, idet han spejder udover vandet, at man kan skimte længslen i hans øjne. Længslen efter kærlighed. Længslen efter anerkendelse.

Den døde mobiltelefon bliver et sindsbillede på denne mands liv, mens han kone desperat forsøger at få fat i ham. De kan ikke længere nå hinanden, hvilket er ulykkeligt, da deres søn rammes af et hjertetilfælde udløst af overvægt, kedsomhed og længsel. Han er døden nær og først her, hvor familiens ulykke materialiseres ind på sygehusets sterile gange, vågner de. Manden og konen. De ser

på hinanden og begynder at tale sammen. Først med stort besvær. Men mindelserne om den kærlighed, der i sin tid bandt dem sammen, begynder langsomt at gribe de ord de hver især, så inderligt ønsker den anden skal høre. Langsomt kan de begynde at lytte. De går først et skridt af anerkendelsens sti. Så det næste. En sti der fører dem, siddende ved sygesengen, tilbage til livet.

Derfor hedder den *"AllorNothing"*, Mike Leighs grumme socialrealistiske film. Mellem ingenting og alting står kærligheden. Mellem at være i levende live og være levende død sitrer anerkendelsen.

I artiklens indledning blev det slået fast: Et personligt-professionelt udviklingsprojekt er nyttesløst uden adgang til og eksistens af anerkendelse. Der er mangfoldige indgange til begrebet anerkendelse. I den praksis, som har betydning for, hvordan der kan arbejdes med et personligt-professionelt udviklingsprojekt i sammenhængen her, er især to aspekter betydningsfulde:

Det ene aspekt formuleres som oftest således: *"Enhver gør sit bedste, med tilføjelsen, enhver gør sit bedste ud fra hans eller hendes præmisser"*. I kort form kan vi, med inspiration fra Gregory Bateson, definere præmisser som personlige leveregler, der har vist sig

levedygtige. I daglig tale ofte benævnt som vores 'personlige baggage'. Præmisser peger på den del af bagagen, som livet har lært os – en læring der tilegnes i et dynamisk forhold mellem handlinger og erfaringer.

Da vi ikke har direkte adgang til hinandens præmisser, og da præmisser ikke kan rangordnes universelt, må vi forstå, at enhver handling er logisk. Vi må prøve at forstå logikken i det ethvert menneske vælger at gøre i en given situation. Anerkendelsen består præcist i denne bestræbelse. Bestræbelsen på at vise nysgerrighed og dermed forstå logikken eller præmisserne, der ligger til grund for et menneskes værdier og handlinger.

Med lån fra filosofen/sociologen Axel Honneth skal vi vende os mod et andet aspekt ved begrebet anerkendelse, som har betydning for vores adgang til personlig og professionel udvikling:

Ifølge Honneth har *"kampen for anerkendelse"* en antropologisk karakter, fordi individet ikke kan udvikle en personlig identitet uden anerkendelse (All or Nothing). Det er disse få, men fundamentale forudsætninger, Honneth præsenterer i sin teori om anerkendelse – det er en etisk position, ikke en moralsk position. Honneth har (som én blandt

I kort form kan vi, definere præmisser som personlige leveregler, der har vist sig levedygtige. Da vi ikke har direkte adgang til hinandens præmisser, og da præmisser ikke kan rangordnes universelt, må vi forstå, at enhver handling er logisk.

få) læst Hegel og genskrevet Hegels anerkendelses-filosofi ind i en moderne kontekst. Det er prisværdigt og bidrager væsentligt til forståelsen af anerkendelse. Først og fremmest at anerkendelsens psykologi ikke kan være symbiosens psykologi (heri adskiller anerkendelsen sig fra kærligheden); da det forhindres af det indbyggede konfliktmotiv. Anerkendelsens ethos kan ikke være tillidens blotte udleverethed, som H.C. Wind formulerer det. Anerkendelse er noget, der kan udeblive. Noget der kan tages fra os. Anerkendelsen er ikke blot medaljen, der kan gives til en person for at påskønne en særlig indsats.

Til anerkendelsen knytter sig korresponderende krænkelser, som netop fører "kampen for anerkendelse" med sig. Vi vil til enhver tid kæmpe for vores ære med henblik på at opnå anerkendelse. Og herved kan vi få indblik i motivet bag en bestemt kamp.

Helt centralt i Honneth's arbejde står det forhold, at der til anerkendelsen knytter sig korresponderende *krænkelser*, som netop fører "*kampen for anerkendelse*" med sig. Vi vil til enhver tid kæmpe for vores ære med henblik på at opnå anerkendelse. Og herved kan vi få indblik i motivet bag en bestemt kamp. Vi har hver især hjerter, der banker. Bankende hjerter støder til tider sammen. Især fordi vi ikke har nok øje for, hvad det bankende hjerte ønsker sig.

Dette har vist sig at have betydning for forståelsen af personlig og professionel udvikling. Ordet *udvikling* kalder på ideen om "hen til noget fra noget". Dette "noget" er noget jeg ønsker at ændre. Mit

ønske har en adresse væk og hen til noget andet. Bevægelsen væk er imidlertid jævnlige forbundet med vanskeligheder. Et menneskeligt forhold der giver anledning til irritation, frustration og undren. "*Hvorfor kan jeg ikke lade være, når det nu ikke er godt for mig mere?*" "*Hvorfor gør jeg ikke noget andet, når det nu er så tydeligt for mig, at det er det der skal til ...*". Og det er nærliggende at tilføje; "*nu må jeg altså tage mig sammen!*". Lidt senere kikker vi nærmere på effekten, der ofte viser sig, heraf, nemlig fravær af anerkendelse hos én selv, selv-bebrejdelse, skyldfølelse, utilstrækkelighedsfølelse og videre af den skuffe.

Honneth tilbyder os hjælpen at forstå, at anerkendelse knytter tæt an til den personlige moral: Den personlige moral er en negativ procedure, hvor moralen artikuleres igennem negative subjektive oplevelser, der knytter an til fravær af anerkendelse eller berøvelse deraf. Krænkelser udgør så at sige den moralske grammatik (kæmpe for sin ære). Honneth taler om foragtes sociale dynamik: Enhver beskadigelse af interaktionens normative forudsætninger nedfælder sig direkte i deltagerens moralske følelser; fordi erfaringen af den sociale anerkendelse udgør en betingelse, hvor på menneskenes identitetsudvikling som helhed beror, derfor ledsages dens udeblivelse, altså foragten, nødvendigvis af en

følelse af et truende personlighedsstab. Hvis en person bliver nægtet den fortjente anerkendelse (identitet), så reagerer pågældende med de moralske følelser, som ledsager erfaringen af foragt – altså skam, vrede, harme m.v.

Et professionelt eller personligt udviklingsprojekt fordrer med andre ord nogle vilkår, som skal være til stede. Samtidig fordres et ændret forhold til sig selv, da vi ikke kan bevæge os fra et *negativt defineret felt*. Bevægelsen “væk” kan ikke foregå med afsæt i skyld, skam, dårlig samvittighed eller harme. Den negative definition kan udgå fra andre og fra os selv – og det er det afgørende. De relationelle vilkår, der skal være til stede er således af dobbelt kaliber: Anerkendelsen skal være til stede i mødet med andre mennesker og i beskrivelsen af os selv. Mødet med os selv er ligeledes relationelt i betydningen mødet med selvets mange facetter – hvad vi senere skal lære at kende som de forskellige stemmer, hvorved vi fortæller historierne om selvet (mig selv). Disse forskellige stemmer i vores liv kan etablere negative procedurer, der tager afsæt i kampen for anerkendelse, og samtidig – heri består paradokset – ikke nødvendigvis etablerer det nødvendige anerkendelsesfundament for et personligt-professionelt udviklingsprojekt. Det bankende hjerte kan slå så hårdt,

at det bringer personen væk fra det vedkommende ønsker sig så brændende.

En tidligere leder, nu pædagog, jeg har haft i supervision, måtte skifte arbejde. Den institution hun havde været med til at etablere måtte lukke grundet besparelser. På det nye sted oplevede hun at blive usynlig. Én ting var, at hun ikke længere var leder, noget andet at hun aldrig blev inddraget i dagligdagens gøremål. Via supervisionen blev det åbenbart for hende, at hun igen måtte skifte arbejde – finde et nyt sted og starte på en frisk. Dette var en nødvendig, men ikke tilstrækkelig, forudsætning for, at hun kunne bringe sit liv på fode igen. Ikke tilstrækkelig idet *usynligheden* havde gjort sit indtog i hendes liv. Effekten af usynligheden i hendes liv var kraftig selvbebrejelse, stor mistillid til omgivelserne og et heftigt temperament. Disse “*negative procedurer*” tog hun med sig på sit nye arbejde, og var således godt i gang med at etablere relationer, der kunne minde om det forrige arbejde. Hvad supervisionen mindede os om var, at hendes kamp for anerkendelse havde forkert adresse. Hun bevægede sig netop ikke “væk” men snarere i sløjfer tilbage til udgangspunktet. Krænkelserne fra det forrige arbejde, for nu at bruge Honneth’s begreb, udløser en nødvendig kamp for æren.

Et professionelt eller personligt udviklingsprojekt fordrer med andre ord nogle vilkår, som skal være til stede.

“At blive en anden”

33 ■

Denne kamp blev med fordel udkæmpet i supervisorsrummet og med fordel annulleret på hendes nye arbejdsplads.

Det er lidt af en tilsnigelse, at jeg her har valgt at lade det 'intentionelle selv' tage afsæt i Honneth's (Hegel's) moralske grammatik, hvori kampen for æren ligger, da det 'intentionelle selv' rettelig er et begreb fra den narrative teori. Ideen er, at når vi med vores livsfortællinger etablerer nogle bestemte plot (om hvem vi er), så sker det med ønsket om det gode liv. Enten som nærvær heraf eller som fravær af, det vi ønsker os hver især af livet. Den måde hvorpå vi reagerer, handler, føler og tænker i relation til disse livsomstændigheder vil således altid være et udtryk for en bestræbelse. Jeg er ikke i min læsning hidtil faldet over den eksplicite filosofiske eller meta-teoretiske argumentation vedrørende det 'intentionelle selv'. I denne sammenhæng refererer ideen til den narrative praksis, som den australske terapeut Michael White har udviklet, hvor han flytter fokus fra "*internal state*" til "*intentional state*".

Den narrative praksis har vist sig særdeles nyttig i en række sammenhænge, og med øje for det 'intentionelle selv', udstyres vi med en vifte af virkningsfulde spørgsmål samt med ideen om 'dobbelt lytning'. Dobbelt lytning handler

i sin enkelthed om at lytte til de intentioner, der vokser ud af fokuspersonens beretninger om sig selv. Dette er anerkendelse i praksis og former sig overordnet på to måder:

Den ene måde går ud på at 'se den anden side af mønten'. En medarbejder beskriver i detaljer om en række omstændigheder ved sit job, der gør det hårdt og frustrerende. En række kompetenceområder, som hun havde bygget op med sin tidligere chef, er blevet flyttet til en anden afdeling. Omstrukturering har endvidere placeret hende i en anden og smalere funktion, og hendes kontakt til kunderne er blevet begrænset. Plottet i hendes fortælling lyder: "*Nu går det ikke længere, jeg kan ikke længere holde det ud.*" Dobbeltlytnings-spørgsmålet kunne lyde: "Hvorfor ikke?" I stedet for, "det kan jeg godt forstå" eller "hvad vil du gøre", så peger spørgsmålet om hvorfor på, at der på den anden side af "*ikke længere holde det ud*" ligger et ønske om, hvordan arbejdet ser ud, når det er til at holde ud. Dette kan der spørges indgående til. Ligesom det er muligt at undersøge, hvad der har gjort det muligt for hende at holde ud indtil nu.

Når medarbejderen indgående beskriver sin vanskelige arbejdsmæssige situation, så flyder der mening med ud, og der svæver

ønsker og drømme mellem hvert enkelt ord og mellem fortællingens sætninger. Michael White beskriver dette som 'the absent but implicit'. Hun siger blandt andet: "Det føles som om det er blevet mere koldt, eller hvad kan man sige. Jeg ved ikke, det er ikke let for mig at regne ud, hvad jeg kan sige til hende (den nye chef), og mine nye kolleger (i den nye afdeling) er nogle gamle harper. De regner mig ikke for noget." Dobbeltlytning udløser spørgsmål, forsigtigt og afprøvende, til de ønsker, drømme og bestræbelser der som lette skyer svæver rundt på hendes fortællings himmel. Det er den anden måde, hvorpå dobbeltlytning praktiseres. Hvad er "fraværende" men alligevel tilstede i hendes fortælling? Utryghed og dermed ønsket om tryghed? Usynlighed og dermed ønsket om at betyde noget? Mangel på udfordringer og dermed ønsket om faglighed i jobbet? Manglende opmærksomhed på hendes erfaringer og dermed ønsket om at blive anerkendt for det hun kan, og det hun står for. Den narrative praksis gør det muligt at spørge indgående til hendes bestræbelser i livet. Det kan være meget livgivende.

Selvet som tidsmaskine

"Man kan ikke gøre fortiden om." Siger bogens fortæller. "Ikke gøre fortiden om?" udbrød han vantro. Jo, selvfølgelig kan man det!" Gatsby, vores hovedperson i 'Den Store

Gatsby' (s. 119), udtaler med største lethed hovedpointen i dette afsnit. Vores relation til begivenheder i vores liv kan ændres. Og dermed selvet.

Der er et slogan, jeg har stødt på flere gange. Det lyder vist: "Det er aldrig for sent at få en lykkelig barndom". På friskfyragtig manér indfanger sloganet en central narrativ pointe, som er temaet for dette afsnit. Alligevel bryder jeg mig ikke rigtig om sloganet. Det har en tendens til, synes jeg, at opløse al substans. At vi så at sige kan subjektivere og relativere alle slags begivenheder ud i uendelige nye former, hvorved vi kan kreere 'den lykkelige barndom'. Så simpelt er det ikke. Selvet som tidsmaskine indeholder vidtrækkende muligheder for at etablere 'agency' i sit liv, uden at vi med denne indsigt skal underkende materialiteten i f.eks. vold, overgreb, kropslig og følelsesmæssig fravær, omsorgssvigt, tab, mob-

ning, misbrug, forventningspres og mange andre alvorlige livsfaktorer. Agency, der er et centralt begreb i det narrative arbejde, er noget vi alle har gjort erfaringer med i et eller andet omfang i vores liv, men som et menneske i nogle tilfælde kan miste forbindelse med eller fornemmelse af. Agency er på sin vis det modsatte af det 'selv', der som et førerløst skib kastes rundt af skiftende vinde. Disse skiftende vinde kan være dominerende diskurser, negative identitetskonklusioner, problemmættede selvberetninger etc.

Lad os i stedet prøve at indfange den narrative metafor – mennesket som en fortælling – og derfra etablere selvet som en tidsmaskine. I Schrag's knastørre "The Self after Postmodernity" dukker der pludselig følgende smukke sentens op (s.43): "*Narrative is not simply the telling of a story by the who of discourse, providing a binding textuality of past and future inscriptions; it is also the emplotment of a personal history through individual and institutional action.*" Vi er altså både resultatet af vores fortællinger og samtidig skabere heraf. Sigtet med den narrative metodik er for så vidt at øge 'agentheden' hos det enkelte menneske. At skabe livskraftige fortællinger om vores liv med afsæt i spørgsmålet: "*Kan du li' det?*"

Vores liv består af et vandfald af øjeblikke, som Anette K. Holmgren poetisk har udtrykt det.

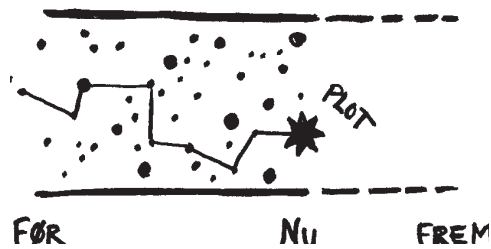

Et uendeligt antal begivenheder vandrer forbi og ind i vores liv. Nogle af disse begivenheder får betydning for os. Nogle af disse begivenheder husker vi længe efter. De fleste glemmer vi. Og mange episoder og livsøjeblikke bemærker vi slet ikke.

Men handlinger og episoder er ikke i sig selv liv. De må tillægges mening. Det er nødvendigt at tilføje vandfaldet af 'livs-nedslag' nogle sammenhænge. Der må være nogle rækkefølger eller kausaliteter for, at vi kan forstå vores liv. Ligesom der må være et sigte. Når vi fortæller, skaber vi mening til vores liv (og dermed identitet) ved at forbinde en række begivenheder i bestemte rækkefølger og binde en knude i enden, som de narrative folk kalder et plot. Schrag igen (s. 26): "*...a storyteller both finds herself in stories already told and strives for a self-constitution by emplotting herself in stories in the*

Vores liv består af et vandfald af øjeblikke. Men handlinger og episoder er ikke i sig selv liv. De må tillægges mening. Der må være nogle rækkefølger eller kausaliteter for, at vi kan forstå vores liv.

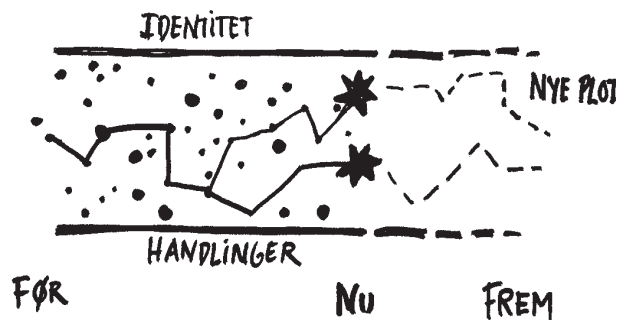
making. To be a self is to be able to render an account of oneself, to be able to tell the story of one's life."

Fortællingen griber livet i flugten, som Jerome Bruner poetisk har udtrykt det, og ja, fortællingen griber livet i flugten og, må vi tilføje, kaster det videre i en strøm af meningsdannelse og identitetskonklusioner. Denne gripen og denne kasten er ikke nær så fasttømret, som vi kan have en tendens til at tro. Derfor er selvet en slags tidsmaskine. Vi kan ændre taktik. Vi kan gribe på nye måder og kaste i nye retninger. Det er 'agenthed'. Det er potentialet i den narrative metafor, vidtrækkende og livsbekræftende. Det er imidlertid ikke det samme som, at det er let. Nye selvfortællinger griber jo netop ind i vores menings- og identitetskonklusioner, og de er oftest ikke billigt til salg. *Teksten* forsøger, ved at skabe forbindelser mellem sætninger på tværs af denne artikel, at pege på hvilke vilkår, der skal være til stede for at gøre denne slags bevægelser muligt.

Måske du selv har oplevet det? Pludselig at komme i tanke om en fredfuld stund med en af dine nærmeste, som du måske ellers har/har haft et anstrengt forhold til. Eller komme i tanke om en periode i skolen, hvor du have det bedre end ellers, og pludselig huske de lege du legede, mens du havde det godt. Eller en dag på jobbet, hvor

kommunikationen med souschefen fungerede upåklageligt og det ellers i en periode fyldt med mistillid og fnidder. Der dukker små, men vigtige, episoder op, der ellers har levet en stille skyggetilværelse bagved den dominerende historie.

Tidsmaskinen arbejder på forskellige måder, når den griber fat i selvet. Enten ved, som eksemplerne herover, at bringe vores hukommelse og følelser i kontakt med begivenheder, vi havde glemt eller ikke tillagt særlig betydning.

"At blive en anden"

Begivenheder som udtrykker andre facetter ved vores selv eller toner vores erfaringer i nye farver. I skyggen af den dominerende (negative) historie skimtes pludselig én eller flere alternative historier. Med afsæt i den narrative idé om *'preferred identity conclusions'* er det muligt at undersøge disse alternative historier nærmere. Giv dem mere plads og eventuelt skabe grundlag for en ny og mere livskraftig selv-fortælling.

"Hvem ville blive mindst overrasket over de ting, du her har fortalt?" Spørgsmålet faldt i en terapi med en kvinde i 50'erne, der befandt sig i en vanskelig og sårbar livssituation. Ordet ensomhed dukkede ofte op. Det samme gjorde ordet smerte. Der var samtidig nogle andre ord til stede svævende rundt som små luftballoner i hendes fortællingers univers. Noget med at holde næsen over vandet, ikke at give op og gøre alt for mine børn. Det var i forlængelse heraf spørgsmålet faldt: *"Hvem ville blive mindst overrasket over de ting, du her har fortalt?"* *"Det ville min mormor – ja hun er altså død nu."* *"Din mormor?"* *"Ja!"* *"Hvorfor mon det?"* *"Hun sagde altid til mig, at jeg var en fighter og så sagde hun, at jeg var fyldt med kærlighed og varme."*

Kærligheden og varmen blev et nyt plot for denne kvinde. Det er den anden måde tidsmaskinen

arbejder på. Ved at bringe vidner ind i vores liv (eventuelt fra fortiden; såkaldte *'re-membering conversations'*) og ved at binde knuden i enden af vores fortælling på en ny måde. Det nye plot skaber ny mening til vores erfaringer. Det bliver muligt at få øje på nye episoder og handlinger, der ellers havde lidt den kranke skæbne at blive fejlet over i et hjørne. Eller det bliver muligt at se de ting, der er centrale i ens liv, i et nyt lys. De tillægges ny mening og taler ikke længere med dyster og belærende stemme, der suger energi ud af livet. Måske bringes de til tavshed, måske får de tildelt mindre taletid eller, som det også kan ske, taler de pludselig helt anderledes, fordi disse begivenheder straks kan mærke en ny opmærksomhed fra fokuspersonens side.

Vores relation til begivenheder i vores liv kan ændres. Vi kan opleve os selv føre nye 'samtaler' med disse begivenheder. Centrale fænomener i vores liv kan udvikle nye 'stemmer'. Vi kan så at sige blive en anden efter en tur i tidsmaskinen. Bemærk i den forbindelse – ved et kik på tegningen – at der falder to pile ned i skallen på det smilende selv. Nu'et findes ikke som andet end vores fortællinger om fortiden – OG vores forventninger til fremtiden. Den vi er i dag, vil i høj grad være en refleksion af de forestillinger

Nu'et findes ikke som andet end vores fortællinger om fortiden – OG vores forventninger til fremtiden. Den vi er i dag, vil i høj grad være en refleksion af de forestillinger vi gør os om, hvem vi er i morgen.

vi gør os om, hvem vi er i morgen. Fortællinger der peger ind i morgendagen er altså ligeså afgørende som ovenstående eksempler, der trak spor fra dage, timer og minutter for længst passeret. Grafikken er simpel. Indsigten vidtrækkende. Den ledelsesmæssige, konsultative eller terapeutiske praksis temmelig krævende. Som med meget andet må der lidt øvelse til.

”Det begynder at stå klart, hvorfor fortællingen er så naturligt et udtryksmiddel... Den beskæftiger sig med det stof, menneskelig handling og menneskelig intentionaltitet er gjort af. Den står som formidler mellem kulturens kanoniske verden og trosforestillingerernes, ønskernes og forhåbningernes mere idiosynkratiske verden. Den gør det usædvanlige forståeligt og holder det uhyggelige på sikker afstand – hvis da ikke der er brug for det uhyggelige som trope. Den bekræfter samfundets normer uden af være docerende...Den kan tilmed belære, bevare erindring eller ændre fortiden.” (Jerome Bruner, ‘Mening i Handling’ s. 59)

Selvet – to margueritter !

Selvet kan metaforisk sættes midt i to *blomster* – nærmere bestemt to margueritter. Den ene repræsenterende relationer, den anden “mine forskellige stemmer” eller vi kunne sige selvets mange facet-

ter. Heri ligger en form for sammenfatning af de præsenterede ideer. Teoretisk kan der skelnes mellem et relationelt systemisk perspektiv og et narrativt perspektiv. Lad os prøve at se lidt nærmere på hvordan:

I et tidligere job, jeg har haft, havde jeg en direktør, som havde meget anderledes ideer om ledelse end jeg. Men det forstod jeg mig ikke på den gang. Så jeg tænkte; han bør være ligesom mig og jeg pressede på; bankede på hans dør i tide og utide for at give ham en ny chance til at blive den chef, som jeg tænkte han burde være. Via coaching fik jeg to nærliggende ideer med mig: Den ene var, at jeg ikke kunne lave om på ham (den generelle læresætning: du kan ikke lave om på andre). Den anden var, at hvis jeg ønskede noget anderledes, måtte jeg gøre noget andet. En lidt bitter pille at sluge; “*du kan vælge, fik jeg at vide, at gøre mere af det, der ikke virker, eller vælge at gøre noget andet*”.

“At blive en anden”

Hvis dette var et led i mit personlige-professionelle udviklingsprojekt illustrerer det pointen med de to margueritter. Hvor den ene – den relationelt systemiske – vil have mig og mit projekt i midten og have min chef, som ét af bladene på blomsten. Så ham tegner jeg nu på min blomst, som det første. Det næste skridt er at overveje samt formulere for mig selv, hvilke samtaler jeg ønsker at skabe. Relationen er båret af sprog, så fordringen er, at jeg må etablere andre typer samtaler med ham for at skabe grundlaget for en ny relation. Herefter fortsætter jeg så med at sætte andre personer (blade) på min *blomst*. Kollegaer, samarbejdspartnere, med-kursister, nærmeste ven, ægtefælle osv. der har betydning i den givne sammenhæng.

Jeg må, med andre ord, nøje undersøge sammenhængen mellem de relationer, jeg er med til at skabe, og nu eventuelt ønsker at ændre, og så – via selvets mange facetter – de principper og værdier jeg finder afgørende for mit liv.

Den narrative *blomst* består igen af mig og mit projekt i midten, men bladene udenom er nu mine dominerende fortællinger om mig selv; *selvets mange facetter*. Hvad er det for ideer om ledelse, og hvilke professionelle værdier forfølger jeg, siden jeg så vedholdende insisterer på at opretholde en dårlig relation til min chef. Nu kilder det lidt, da jeg herefter må spørges om og have lejlighed til at formulere: På hvilken måde kan disse professionelle værdier og andre aspekter som mit liv er en refleksion af være hjælpsomme eller det modsatte i bestræbelsen

på at skabe en ny og bedre relation til min chef. De to margueritter udgør på denne vis en buket; de hører sammen og pynter som sådan. Jeg må, med andre ord, nøje undersøge sammenhængen mellem de relationer, jeg er med til at skabe, og nu eventuelt ønsker at ændre, og så – via selvets mange facetter – de principper og værdier jeg finder afgørende for mit liv.

Den gængse idé om det såkaldte selvnærver, hvor mening opstår indeni os, og hvor vi er uafhængige udfordres. Det uafhængige selvskabende menneske – mennesket, der er sin egen oprindelse, sit eget værk, forlades som idé. Selvet er jo et ord, et begreb. Dvs. at det ikke kan etableres uafhængigt af det tegnsystem, vi benytter os af. Vi kan ikke uafhængigt finde sandheden om os selv. Formen er en del af selvet. Selvet kan kun skabe mening om sig selv ved at være i berøring – ved at være i berøring med andre og i det fysiske rum. Vi kan ikke erkende noget menneskeligt uden at have det materielle at skabe forskelle i – lyd, sætte plankeværk op, skrive en tekst, tage noget bestemt tøj på. Talesproget er, som Derrida ser det, slet ikke det bedste billede på betydningsdannelse. Derrida foreslår ordet "*skreven*" – et godt ord for betydningsproduktion, da det afspejler, at vi sætter et præg. At vi præger, hvorved vi skaber en

forskel. Derrida flytter igen hierarkiet fra mennesket som det egentlige (menneske forud for rum) – og gør dette menneske helt afhængig af rummet.

”Enten-eller” er i menneskelivet nødvendigt for at etablere et felt, som vi kan arbejde med, noget vi kan undersøge. Samtidig er det en bestræbelse at etablere et ”både-og”, hvorved man gør det klart, at med ’enten’ har man skabt et ’eller’. Heri består dekonstruktionens bestræbelse, da man besinder sig på, at noget ikke nødvendigvis er bedre end noget andet. At man gør sig til genstand for en nysgerrighed omkring, hvilke ideer og præmisser der legitimerer en bestemt tanke eller ordening.

Det er altså vores fortællinger, om os selv, der er grundlaget for erkendelse om selvet. Lidt firkantet sagt udgår selvet (mig selv) fra fortællingerne (mine historier) og ikke omvendt. Vores liv er et vandfald af øjeblikke. Nogle af disse øjeblikke trækker vi frem som afgørende episoder. Disse episoder binder vi sammen via fortællinger, og fra disse fortællinger destillerer vi betydning. Betydning om hvem vi er, hvad vi kan blive, betydning om centrale værdier i vores liv og om de præmisser eller principper, vi ønsker at leve efter. Fortællingen har, sagt med narrative ord, et plot – eller rettere en række plot. Disse plot

udgår imidlertid ikke fra et selvnærvær eller en indre perception, det er derfor, at der fra et narrativt perspektiv arbejdes med ideen om, hvad er du *”blevet rekrutteret til”*. Hvilke ideer og dominerende fortællinger er du blevet inviteret til eller rekrutteret ind i. Det selvrefleksive forhold består i spørgsmål omkring, hvordan du forstår din loyalitet overfor disse fortællinger. Er de gavnlige for dig: *”Kan du li’ det?”*

De 4 aspekter, der blev præsenteret i indledningen;

1. artiklen introducerer en refleksiv praksis,
2. som betyder, at individet ikke er ”dømt til frihed”, og som betyder
3. at personlig/professionel udvikling ikke anses som godt i sig selv og samtidig,
4. at forvandling anses som givet for alle,

skulle gerne, på dette tidspunkt, have fået ben at gå på. Det har i det mindste været bestræbelsen.

Et sjette billede

Mens tastaturet har formet ord og sætninger, der har lagt sig til rette i tilsyneladende én-dimensional orden, men som med *Tekstens* mellemkomst har fået tildelt betydninger og konstruktioner i flere lag og dimensioner samt i svævende ordløse universer, er

Det er altså vores fortællinger, om os selv, der er grundlaget for erkendelse om selvet. Lidt firkantet sagt udgår selvet (mig selv) fra fortællingerne (mine historier) og ikke omvendt.

der dukket yderligere et billede op. Selvet som *havet*. Jeg har efterfølgende konstateret, at billedet ikke er min opfindelse. Måske jeg er stødt på det et sted? I hvert fald begyndte metaforen at rumstere og blev genstand for drøftelser *Teksten* og mig imellem, som en slags afsluttende perspektivering.

Egentlig ikke fordi, at *havet* som selvbeskrivelse tilføjer nye teoretiske aspekter. Der er for så vidt ej heller udviklet en praksis rundt dette nye billede. Blot er det et billede, jeg er kommet til at holde af. En metafor der langt ad vejen formår at sammenfatte, hvad *Teksten* har haft på hjerte. Hvad er Nordsøen? Et spørgsmål der næsten med samme ret kunne stilles sådan her: Hvem er Lars-Ole Svenningsen (opfundet navn)?

Nordsøen er et hav. Så langt så godt. Lars-Ole Svenningsen er en mand. Da Lars-Ole jo går rundt i verden relativt velafgrænset af sin krop lokker denne afgrænsethed til også at tænke sådan om sel-

vet – om Lars-Ole's identitet. Havets metaforik kan vride os fri af denne forestilling. For på hvilken måde er Nordsøen afgrænset? Af dets overflade? Af dets kyster? Af bundforholdene? Et hav i evig bevægelse, flydende, ændrer omgivelser og kyster ved alt det gør. Dog – vi kan tale om Nordsøen. Det er der som en observerbar eksistens. Men det er ikke grundet dets grænser. Jo mere, man tænker grænser om et hav, jo vanskeligere bliver den idé at holde fast i. Eksistensen skyldes snarere dets sammenhængskraft. Vandets molekyler, der forbindes og er forbundet – ikke som faste, rigide enheder, i bestemte mønstre, men som bevægelige og alligevel relativt stabile elementer. Sammenhængskraften er havets store hemmelighed.

Jeg tror, det er Bruner, der har sagt, at selvet er et barometer, der reagerer på vejrlig. Det samme kan siges om havet. Vejr og vind bringer havet i bevægelse. Nærmest inden punktum er sat for dén sætning, skal det tilføjes, at havet omvendt bringer vejr og vind i bevægelse. Denne evige 'dialog', som havet fører med sine omgivelser, forekommer mig at indfange noget væsentligt om selvet. Blot kan vi ikke besjæle eller putte 'agenthed' ned i havet. Vi må lade understrømmene agere på disses vegne. Bemærk at 'dialogen' ikke er ubegrænset. Den er

formet af en række vilkår. Et hav kan ikke gøre hvad som helst. Det samme gælder en sky, vestenvinden og højtrykket over Dogger Banke. Som oftest foregår 'dialogen' i nogenlunde god ro og orden. Til tider bringes *havet* i oprør og kan forårsage store ødelæggelser. Om alting er, kan vi ikke forudsige resultatet af 'dialogen' – om vi så kendte indgående til hver enkelt lille molekyle. Vi må i stedet lytte. Lytte nøje. Således også til Lars-Ole.

Ledelsesfilosoffen Ole Fogh Kirkeby (i bogen "Verden, ord og tanke") beskriver fænomenet forvandling som noget andet end udvikling. Hvor udvikling både knytter an til en ønsket tilstand og til en besluttet '*agenthed*', så kalder forvandling snarere på beredskab. At være agent i sit eget liv vil i denne henseende betyde viden – viden om responsmuligheder. Viden om hvad jeg kan gøre noget ved. Samt ikke mindst viden om, hvad der ligger uden for min rækkevidde. Viden om at forvandlingen sker lige nu og her. Med afsæt i disse Ole Fogh Kirkeby-ideer kan vi benytte en tredelt argumentation omkring personlig- og professionel udvikling:

- viden om, hvad jeg kan gøre noget ved
- viden om, hvad jeg ikke kan gøre noget ved
- og at forvandlingen sker lige

nu og her, som et uundgåeligt livsvilkår (vi bliver ældre, et familiemedlem udsættes for en trafikulykke, en forfremmelse, nyforelskelse ...)

Ole Fogh Kirkeby taler ligeledes om 'phronesis' – det gamle græske 'begreb for praktisk visdom. For mig peger denne visdom på etisk eksistens. Ikke som egenskab hos Lars-Ole, men som en 'gøren'. Denne 'gøren' må per definition være en respons – en respons overfor andre mennesker, overfor kulturen og overfor dominerende diskurser. Havet former og former sig efter omgivelserne. Etisk eksistens må være responsive handlinger. Til handlingerne knytter erfaringer. Lars-Ole må således tillige tilstræbe en selv-refleksiv holdning. Det forpligter at vide: Ikke at jage den endegyldige sandhed og forveksle vished med sandhed, men hvile i den 'sandhed', livet har formet for ham, og turde lade spørgsmål i livet stå åbne.

Dette er blot én af grundene til, at der i artiklen – ej heller i det praktiske arbejde – skelnes særligt kraftigt mellem den personlige del og den professionelle del af et givet udviklingsprojekt. I denne optik hænger disse dele uløseligt sammen. Hvorfor ikke lade Kari Hotakainen ("Hjemmefronten" s. 90-91) fremmane denne pointe i litterær form: "*Jeg sad endnu lidt*

ude på terrassen og forsøgte at finde mig selv, blive Jarmo igen. Hele weekenden havde jeg været ham Kesämaa-Hjemmebo-goddag. Som mægler bliver man reduceret til et efternavn, og man mister følingen med sig selv. Kun sveden, der hagler ned, fortæller en, at man er en eller anden, der befinder sig ude i rumlen på Ringvej 1, midt i den myldrende trafik en lørdag eftermiddag.

Jeg burde faktisk hver aften give mig selv tid til at finde tilbage til Jarmo inde under ham Kesämaa. Ellers forsvinder han jo helt og holdent. Medmindre han allerede er forsvundet.

Jeg talte med Riitta-Maija om det, sidst vi var på krydstogt-seminar sammen.

Jeg fortalte hende, at somme tider følte jeg det, som om alle konturerne forsvandt, at jeg ikke længere vidste, hvem der stod og kæftede op ude i haven foran et salgsemne; en snak-kemaskine på knap et hundred kilo eller mig selv, et menneske, der var døbt Jarmo.

Riitta-Maija klagede over det samme, bare med andre ord. Hun fortalte, at det at leve sig ind i en købers situation resulterede i mærkelige tilstande, og at hun tit blev usikker på, hvad hun selv tænkte; var det hende selv eller ægteparret Sauk-komaa eller Vartia eller enken, der mente, at en bestemt karnap var en stor gevinst i den ellers temmelig grå opholdsstue?"

Af og til snubler vi i blufærdigheden, når samtaler og interview

trasker ind i de landskaber, hvor drømme og værdier bor. På traveturen risikerer vi endvidere at falde i det hul, hvor der på skiltet i bunden af hullet står: "Jamen, er det ikke terapi?". Terapi er et ord, der har fået et stærkt liv i vores samfund. Dette ord har etableret kraftige diskurser, som til tider gør det vanskeligt at etablere nærvær og samtaler om det, der virkelig ligger os hver især på sinde. Lad blot denne artikel være en invitation til traveture.

Jeg slutter nu. Jeg tror, den er færdig! "Færdig?" Teksten ser forundret op på mig og siger: "Langt fra!"

Tak til

Louise Holt for nærværende inspiration, utallige opmuntringer og illustrationer.

Allan Holmgren, Vibeke Hindse, Dorte Lund-Jacobsen og i særlig grad Peter Jacobsen og Lasse Offenbergs, alle DISPUK, for at skabe gode vækstbetingelser for disse ideer.

Brian Sørensen, Århus Amt for meget mere end den blotte feedback.

Konsulentkursister, der har ladet sig bevæge af disse perspektiver.

En række supervisorer, kursister o.lign. for i samarbejdet at have givet mig inspiration.

Michael White for vidtrækende inspiration og afklarende samtaler.

Bjørn Eidsvåg for musikken.

En række forfattere for uundværlige bøger og artikler – bl.a.; Michael White, Jerome Bruner, Calvin O. Schrag, Jacob Storch,

Thorkil Molly Søholm, H.C. Wind, Allan Holmgren, Kenneth Gergen, Axel Honneth, Ole Fogh Kirkeby, Barnett Pearce, Bent Ølgaard, Marianne W. Jørgensen & Louise Phillips, Niels Åkerstrøm Andersen, Nils Thorsen, Kahlil Gibran, Kari Hotakainen, F. Scott Fitzgerald og mange andre.

Og tak til:
Agathe, for at sætte det hele i perspektiv.

“Og således bør det være.”

Sjælens skjulte kilde måtte vælde frem og strømme rislende mod havet;

Og jert uendelige dybs skatte ville åbenbares for jeres øjne.

Men lad ingen vægt veje de ukendte skatte;

Og mål ikke kundskabens dybder med stok eller lod.

Thi selvet er et grænseløst og uendeligt ocean.

Sig ikke: >>Jeg har fundet sandheden<<, men hellere: >>Jeg har fundet en sandhed<<.

Sig ikke: >>Jeg har fundet sjælens vej<<. Men sig hellere: >>Jeg har mødt sjælen vandrende på min vej<<.

Thi sjælen vandrer på alle veje.

Sjælen går ikke på line, eller vokser som et strå.

Sjælen udfolder sig som en lotusblomst med utallige kronblade.”

Kahlil Gibran, Profetens Bog.